

Hladnikovi filmski junaki so lutke, ki jih vodijo prameni neke tuje volje. Psihološka utemeljenost njihovih dejanj je zelo pomanjkljiva; zdi se, kot da bi se v njihovem ozadju zadrževala nekakšna magična substanca z izrazito usmerjevalno funkcijo. Če pa so reakcije protagonistov na svoje lastne odnose v svetu docela intuitivne, bi te reakcije vsekakor morale doseči svojo, nedvomno usodno osmislitev v idejni kompoziciji filma. Le tako bi vsi ti odnosi dobili tisto vsebinsko pomembnost in učinkovitost, kakršna je sicer značilna za poezijo. Hladnik je to možnost spregledal in je zaradi svoje že poprej opisane neresnične ustvarjalne pozicije v svetu niti ni mogel izkoristiti, zato vse to ljubezensko primikanje in odmikanje filmskih junakov nima resnične poetske vsebine in mestoma učinkuje docela narejeno. Iz istega razloga ne doživi prave vsebinske potrditve tudi Hladnikova pogosto dokaj bizarna simbolika (npr. možak s krsto kot estetski princip iskalca večne ljubezni).

Priznati pa je treba Hladniku, da je zlasti pri izdelavi posameznih sekvenc in pri vsestranskem izkoriščanju možnosti, ki jih ima kamera, pokazal veliko inventivne volje, vendar pa predstavlja to, če prav pomislimo, le obrtni, obrtni del resničnega filmskega umetništva, katerega pa Hladnik tudi s pričujočim filmom ni mogel zadovoljivo izpričati.

Niko Grafenauer

KOMENTARJI IN GLOSE

PONAVLJALNA SOLA. Nedvomno je bilo eno največjih presenečenj, ki nam jih je kdaj pripravilo *Delo*, članek Stefana Kališnika »Metode, odgovornost, zakonitost« (*Delo*, 8. marca 1964). Ne zato, ker bi bila nezakonitost, neodgovornost, birokratski avtokratizem, podcenjevanje in preziranje mnenja pristojnih kulturnih institucij v našem življenju nekaj novega in izjemnega, ampak zato, ker smo ta članek brali v časopisu, ki je še pred nedavnim v zvezi s podobnim problemom slovityh ljubljanskih podvozov povsem neženerirano in prostodušno izjavil, da je načeloma objavljaj samo tiste prispevke, ki so se potegovali za varianto s podvozi. In ko je na primer pisatelj Matej Bor v pismih bralcev izrazil dvom v edino zveličavnost te rešitve, ga je uredništvo (pozabljaajoč na dejstvo, da je bila Marxova najljubša maksima *De omnibus dubitandum*) s svareče povzdignjenim kazalcem poučilo o varčevanju, grozeče zamahnilo nad njim s šibo anateme množičnih organizacij in proglasilo podvoze tako rekoč za preizkusni kamen socialistične zavesti in državljanske pripadnosti.

Poglavitni in mogočni argument za izbor te variante, ki je odtehtal vsa mnenja strokovnjakov, iz katerih je bilo razvidno, da je ta rešitev nepraktična, nesodobna, neestetska, zgolj začasna, je bilo varčevanje. Danes pa, ko beremo v istem *Delu* (15. februarja 1964), da bo samo ponovna vzpostavitve zveze med Vošnjakovo in Parmovo ulico stala 92 milijonov (*plus* stroški za potrebno poglobitev vodovodne napeljave iz Kleč, ki teče tod), in ko gledamo razstavljene idejne projekte vseh komunikacij in objektov, ki jih je prejudicirala izvedena rešitev s podvozi, moramo zavreči še ta edini argument in dati prav arhitektu Janezu Lajovcu, ki ugotavlja, »da je še vedno ceneje, če kar takoj znova zasujemo oba podvoza in poglobimo železnico«. Razen materialnega prihranka pa nam

realizacija tega predloga omogoča veliko moralno pridobitev: z njo bi namreč lahko dokazali, da se ob lastnih napakah ne le učimo, ampak tudi kdaj kaj naučimo.

Žal pa vse kaže, da v metodah upravnega aparata še ne bo tako kmalu prišlo do reform in da se bomo še kar naprej učili ob svojih preizkušeni, tako rekoč klasičnih napakah, kar jasno izpričuje primer Titovega trga v Kopru.

Če nas je Kališnikov članek s svojo dosledno analizo presenetil in vzbudil v nas neka pričakovanja, smo štirinajst dni kasneje iz pisanja Tita Vidmarja »Nekaj, kar zadeva metode« pomirjeni ugotovili, da se naša vsakdanja praksa ne bo za las spremenila.

In sicer poroča Vidmar o sestanku na sedežu koprsk občine, ki so se ga udeležili predstavniki občinske skupščine, zastopniki republiškega sekretariata za kulturo in prosveto, republiškega zavoda za varstvo spomenikov, predstavniki koprskega muzeja, zastopnik investitorja, zastopnik projektivne organizacije, strokovnjak z ljubljanske fakultete in še drugi. »Uvodna beseda o dejstvih, ki so bila navedena v našem (Kališnikovem, op. pis.) prispevku, le-teh ni v ničemer spodbila. Kvečjemu bi lahko pripomnili, da so še drugi primeri, ki so bili citirani v razgovoru, samo potrdili umestnost in aktualnost naše kritike. Seveda pa je bilo to razpravljanje bolj ali manj odveč tudi z drugega vidika,« nadaljuje nepristransko Vidmar, »saj ni vodilo, kot je bilo kmalu ugotovljeno na samem sestanku, nikamor; treba je bilo najti neko rešitev, neki izhod, smer za naprej... treba je bilo pač računati z že vloženi sredstvi, ki znašajo menda svojih 70 milijonov.«

Ugotovljeno in dokazano je bilo nezakonito dejanje, za katerega izvršitev je bilo zapravljenih 70 milijonov družbenega denarja, in vendar je bilo na samem sestanku, kot poroča Vidmar, kmalu ugotovljeno, da je to razpravljanje odveč in da ne vodi nikamor. Načelno vprašanje vzpostavitve zakonitosti in odgovornosti je bilo očitno spregledano, nezakonito »izvršeno dejstvo«, potrošenih 70 milijonov, pa je bilo sprejeto kot nespremenljiv faktor, s katerim je treba računati; saj »je bilo nazadnje sklenjeno,« kot povzemamo iz Vidmarjevega članka, »da se v najkrajšem času pripravi vsa potrebna dokumentacija o projektu urbanističnega posega, vključno s fotomontažno bodočo podobo Titovega trga, in se razpošlje ustreznim oziroma zainteresiranim službam, organizacijam in ustanovam... Na podlagi oziroma s pomočjo mnenj vseh navedenih bo nato, prav tako v najkrajšem času, razpravljala in dokončno sklepala koprška skupščina« (podčrtal pis.).

Se pravi, da zainteresiranega projektanta, investitorja-komercialista in občinske funkcionarje, ki so, prezirajoč vse proteste prizadetih in pristojnih kulturnih institucij, z nezakonitim rušenjem skazili arhitektonsko podobo trga, »ki je po svoji zaključenosti edinstven daleč naokoli«, in za to potrošili 70 milijonov, za to ne zadenejo nobene posledice, saj, kot navaja Vidmar, »kakor so potekale stvari in kakršno je današnje stanje, pravzaprav ni bilo moči pričakovati kaj drugega kot kompromis; vendar, se zdi, da gre v tem primeru za pozitiven kompromis« (podčrtal pis.).

Če nam gre samo na videz, ne pa za dejstva in načela, lahko damo Vidmarju prav. S Kališnikovo razčlenbo koprškega problema in z Vidmarjevo obljubo, da bo Delo še naprej poročalo o razvoju koprskih dogodkov, je javno mnenje lahko pomirjeno, videz demokratičnosti je rešen, čeprav sicer *post festum*; pristojne kulturne ustanove bodo dobile material, na osnovi katerega

bodo lahko ponovno in v »najkrajšem času« izdelale svoje ekspertize in elaborate, in s tem bo *post festum* rešen tudi videz zakonitosti, kajti koprška občinska skupščina, se pravi, ista skupščina, ki je nezakonito rušenje zagrešila ali pa ga vsaj dopustila, bo lahko na podlagi oziroma s pomočjo teh strokovnih mnenj razpravljala in, upoštevajoč potrošenih 70 milijonov, dokončno sklepala.

Kolikor poznamo miselnost našega upravnega aparata in sodeč po analognem primeru z ljubljanskimi podvozi, lahko skoraj zanesljivo predvidimo končni sklep koprške občine. Bolniku, pri katerem so ugotovili tumor v glavi, bodo naredili novo prečo in mu kupili nov klobuk. In tako bomo bržčas tudi to pot izgubili lepo priložnost, da bi se iz lastnih napak kaj naučili.

Kar pa zadeva odgovornost, je sicer res, da je le-ta pri nas večinoma kolektivna in zato neugotovljiva in da ima koprski Titov trg kot skromna repriza ljubljanske Titove ceste še neprimerno večje in dražje precedense, spričo katerih je koprška rušitev samo poniglava otročja brca v pešeni grad; vendar pa se pri tem vprašamo, če ni kulturno razdejanje, ki ga takšnale rušenja poleg velikih finančnih stroškov povzročajo, le previsoka cena zanja.

Odnos upravnih forumov do strokovnih kulturnih institucij, ki se kaže v koprskem in podobnih primerih, pa nedvomno zasluži posebne in temeljite načelne obdelave. Naj ugotovimo samo to: dokler se naša kultura obravnava kot »neproduktivna«, nekoristna, dvomljiva dejavnost, ki se ji radodarno deli nauke in mačehovsko reže kruh, namesto da bi kot integralni, nepogrešljivi in tvorni del družbenega življenja dobila enakopraven, samostojen in odločujoč položaj, ki ji v napredni socialistični družbi nedvomno pripada, toliko časa bo trajalo vsesplošno razvrednotenje strokovnih in etičnih meril, ki vodi v nezakonitost in neodgovornost pri oblastnikih, pri strokovnih delavcih pa v ne-načelnost in karierizem.

In če se na koncu spomnimo še vseh rušenj, ki nas po predvideni urbanistični ureditvi Ljubljane še čakajo, lahko samo zavidamo Poljakom, ki so jim med vojno *gratis* tako temeljito pospravili Varšavo, čeprav ti sentimentalni romantiki seveda niso znali ceniti usluge tega srečnega naključja; namesto da bi pozidali Varšavo s triangelskimi, ikozitetraedriskimi in paralelopipedskimi superstolpnicami in podobnimi simboli moderne civilizacije in napredka, so konservativci šli in rekonstruirali staro Varšavo, pedantno posnemajoč bivše zgradbe, ki so ovirale promet, ki niso imele vodovoda in v katerih so se kotile podgane. Res, neumni kmet ima najbolj debel krompir!

Glede na to, da pa trenutno še ne kaže, da bi kaj kmalu prišlo do vojne, nam preostane edinole upanje na potres; do takrat bo pač treba rušiti na lastne stroške, zoper vse romantične proteste strokovnjakarjev in kulturnikov, navzlic in navkljub konservativnemu nergaštvu občanov, ki njihovo mnenje v tem primeru seveda ne šteje za ljudski glas. Zakaj delati je treba napake, da se bomo lahko učili ob njih!

D. A h a č i č